

Robertas Patamsis

PARTIZANINIŲ
JUDĖJIMŲ
KLASIFIKACIJA

Robertas Patamsis

**PARTIZANINIŲ
JUDĖJIMŲ
KLASIFIKACIJA**

Klaipėda

2019

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

ISBN 978-9986-31-534-6

© S.Jokužio leidykla-spaustuvė, 2019

© Robertas Patamsis, 2019

TRUMPAS ĮVADAS

Rašant knygą „Lietuvių pasipriešinimas“, istoriniame priede buvo apžvelgiamas partizaninis judėjimas kaip kariavimo būdas, jo esminiai bruožai. Nagrinėjant palyginimo principu įvairių tautų partizaninius judėjimus, paaiškėjo, kad jų pagrindiniai skirtumai nulemti objektyvių, nuo jų nepriklausančių sąlygų ir aplinkybių, nes priklauso visai skirtingoms kategorijoms, tipams ir formoms. Kad būtų lengviau suprasti, kas apsprendė partizaninę taktiką, nuo ko ji priklauso, remiantis objektyvia analize ir logika buvo sukurta ši labai paprasta, lengvai suprantama ir įsimintina partizaninio judėjimo klasifikacija.

Robertas Patamsis

PARTIZANINIŲ JUDĖJIMŲ KLASIFIKACIJA

Pagrindiniai, bendri taktiniai elementai būdingi visiems be išimties partizaniniams išsivadavimo judėjimams, tačiau turi ir savų skirtumų, kurie priklauso ir nuo subjektyvių, o didžiąja dalimi, nuo objektyvių priežasčių, priklausančių nuo partizaninio judėjimo kategorijos, tipo, formos, vystymosi etapo.

Pirmiausia reikia išskirti dvi skirtingas partizaninio judėjimo kategorijas:

I kategorija - partizaninis nacionalinio išsivadavimo judėjimas.

II kategorija - pilietinio karo partizaninis judėjimas.

I kategorija arba partizaninis nacionalinio išsivadavimo judėjimas - tai okupuotos tautos kova už savo laisvę ir nepriklausomybę su okupacinėmis karinėmis pajėgomis, okupaciniu režimu, jo sudėtine dalimi - kolaboracine sistema bei krašto kolonizavimu.

II kategorija arba pilietinio karo partizaninis judėjimas, turi kertinius principinius skirtumus - tai suverenios, teritoriškai vientisos ir nepriklausomos valstybės bendrapiliečių vidinė, tarpusavio kova tarp dviejų politinių jėgų - oficialiai turinčios valstybinę politinę valdžią bei jos ginkluotos politinės opozicijos. Esanti valdžioje politinė jėga, remiama valstybės represinių struktūrų ir kariuomenės, stengiasi ją išlaikyti, o ginkluota politinė opozicija, kurią palaiko didelė piliečių dalis, nori valstybinę politinę valdžią paimti į savo rankas. Šiame tarpusavio (pilietiniame) kare nei vienai kariaujančiai pusei netenka kovoti nei su

okupaciniu režimu, nei su okupacine kariuomene, nei su okupantų talkininkais (kolaborantais), nes to paprasčiausiai nėra. Vienas tipiškiausių šitokio karo pavyzdžių yra 1956-1959 m. Kuboje vykęs partizaninis pilietinis karas (Kubos revoliucija), sėkmingai praėjęs visus tris savo vystymosi etapus (mažų kovinių grupių, kariuomenės tipo partizaninio judėjimo, sukilėlių kariuomenės ir sukilimo) ir pasibaigęs pergale.

I kategorija - partizaninis nacionalinio išsivadavimo judėjimas, skirstomas į du tipus, iš kurių pirmasis yra **pagrindinis**, o antrasis - **pagalbinis**.

Pirmas tipas (arba pagrindinis) - partizaninis judėjimas kaip pagrindinė, savarankiška ir vienintelė ginkluota jėga, kovojanti už savo šalies išsivadimą, valstybės nepriklausomybę, yra sukurtas pačios tautos (o ne valstybės) pastangomis priešui okupavus visą krašto teritoriją, nebeegzistuojant reguliariajai kariuomenei (kaip, pvz., Lietuvos, Latvijos ir Estijos atveju). Toks išsivadavimo judėjimas yra jau kaip atskiras karas, nors dažnai ir oficialiai nepripažintas. **Pirmojo (pagrindinio) tipo partizaninis judėjimas skirstomas į dvi formas: 1.) atvirą**, partizaniniam judėjimui palankią, komunikuojančią su kaimyninėmis užsienio valstybėmis, ir **2.) uždara**, partizaniniam judėjimui ypač nepalankią, išoriškai izoliuotą formą.

Pagrindinio tipo atvira partizaninio judėjimo forma pasižymi viena ypač palankia ypatybe - partizaninį karą vedanti šalis turi okupacinės kariuomenės sunkiai arba beveik nekontroliuojamas išorines sienas su draugiškai nusiteikusiomis ir ją visomis priemonėmis (ginklais, amunicija, apranga, finansiškai ir kt.) remiančiomis valstybėmis. Pats akivaizdžiausias šios formos pavyzdys yra 1979-89m. Afganistane vykęs partizaninis nacionalinio išsivadavimo judėjimas. Kaimyninėse valstybėse - Pakistane,

Irane - buvo spec. mokymo bazės, kuriose užsienio kariniai instruktoriai apmokydavo modžachedus partizaninio karo taktikos, meistriškai įvaldyti įvairių sistemų šiuolaikinius ginklus, paruošdavo žvalgybinio, diversinio, minavimo-sprogdinimo ir kitų karinių specialybių profesionalus. Per šias šalis iš Kinijos, JAV buvo vykdomas tiekimas ginkluote, sprogmenimis, amunicija, palaikomi politiniai ryšiai su kitomis užsienio valstybėmis.

Pagrindinio tipo uždara (išoriškai izoliuota) partizaninio judėjimo forma yra pati sunkiausia bei nepalankiausia - išorinės krašto sienos būna visiškai užblokuotos ir kontroliuojamos okupacinės kariuomenės, jos nesiriboja nei su viena neutralia ar draugiška kaimynine valstybe, per kurią būtų vykdomas karinis tiekimas ginklais, šaudmenimis, sprogmenimis, amunicija, o partizanų formuotės papildomos apmokytas specialiose mokymo bazėse kadrais, palaikomi ryšiai su užsieniu. Šiai pačiai sunkiausiai, uždarai formai, priklauso Lietuvos, Latvijos, Estijos, Ukrainos, o nuo 1944-1945m. - ir Lenkijos teritorijoje (Armija Krajova) vykę partizaniniai judėjimai.

Reikia pabrėžti, kad dar viena sunkinanti šių partizaninių judėjimų veiklą aplinkybė buvo ta, kad šiuose kraštuose partizaniniai judėjimai vyko jau pasibaigus II-ajam pasauliniam karui, kaip „karas po karo“, sovietinei imperijai visas atsilaisvintusias milžiniškas represines - karines pajėgas metus jų slopinimui. Tai buvo pačių tautų savarankiškai, natūraliai, tik savomis jėgomis ir milžiniškomis pastangomis, remiantis tik vidiniais tautos ištekliais, sukurti partizaniniai judėjimai be jokio dirbtinumo, be jokios prievartos.

Pagrindinio tipo partizaninis judėjimas susideda iš dviejų dalių - **vidinės karinės-politinės** ir **išorinės politinės**, tarp kurių palaikomi glaudūs tarpusavio ryšiai (nors priešas visokiais būdais stengiasi juos suardyti arba nors apriboti).

Vidinė karinė-politinė dalis - tai okupuoto krašto teritorijoje kovojančios partizanų ginkluotosios pajėgos (karinė organizacija), turinčios sukurtą visų lygių vadovavimo sistemą (vadus, štabus), karinį statutą, aukščiausią karinę ir politinę vadovybę, aiškiai suformuluotą politinę bei karinę programą, gerai apgalvotą karinių (kovinių veiksmų taktika) ir politinių (pasipriešinimo judėjimo ideologija, politinė taktika, agitacija - propaganda) veiksmų planą bei didžiosios visuomenės dalies palaikymą (pilietinis nepaklusnumas okupantams, nekolaboravimas, moralinė - dvasinė rezistencija, boikotas, sabotžas ir kt.) siekiant pagrindinio strateginio tikslo - laisvos, nepriklausomos valstybės atstatymo.

Išorinė politinė dalis - tai partizaninio judėjimo atstovų politinė veikla užsienyje, siekiant sukurti jam atstovaujančią emigracinę (egzilinę), užsienio valstybių diplomatiškai pripažintą vyriausybę (kas yra didžiausias pasiekimas) arba politinę atstovybę (delegatūrą), kas irgi turi didelę politinę reikšmę. Pvz., Lietuvos atveju LLKS atstovavo VLIK-as, o Armijai Krajovai vokiečių okupacijos metais - lenkų emigracinė vyriausybė Londone. Užsienyje velkančios ir partizaniniam judėjimui atstovaujančios struktūros vykdo aktyvią politinę - diplomatinę bei informacinę - propagandinę veiklą, rūpinasi objektyviu informacijos apie vykstantį partizaninį karą išplatiniu užsienio žiniasklaidoje (per spaudą, radiją, televiziją ir kt.), stengiantis suformuoti tokią viešąją ir tarptautinę nuomonę, kad paverstų jį ypač svarbiu, spręstiniu politiniu pasauliniu įvykiu, užsitikrinti Vakarų demokratiškos valstybių politinę-diplomatinę paramą motyvuotai įrodinėjant,

kad vedama kova yra aukščiausių laisvės, tiesos, demokratijos vertybių gynimas. Partizaniniam judėjimui atstovaujančios politinės struktūros rūpinasi užsienio valstybių tiekiamą finansinę, materialinę (ginklai, amunicija) paramą, telkia emigracijoje esančius tautiečius, kurie užsienio valstybių spec. mokyklose apmokyti ir paruošti kaip desantininkai grįžta į Tėvynę tęsti partizaninę kovą (pvz., Lenkų AK emigracinės vyriausybės Londone veiklos dėka buvo vykdoma parama - tiekimas ginklais, amunicija, partizaninių struktūrų papildymas ir sustiprinimas Anglijos spec. mokyklose apmokytais kariniais specialistais. VLIK-o pastangomis, padedant JAV CŽV, į Lietuvą 1950-1951 m. buvo atsiųsti J. Lukšos ir J. Būtėno desantai, o Anglijos bei Švedijos žvalgybų siunčiami lietuvių, latvių, estų desantai jūros keliu).

Partizaninių judėjimų vystymesi teoriškai galima išskirti tris vystymosi etapus (stadijas):

- 1) mažų kovinių grupių partizaninį judėjimą;**
- 2) kariuomenės tipo partizaninį judėjimą;**
- 3) sukilėlių kariuomenę ir visuotinį sukilimą prieš okupuotoje šalyje.**

Vis tik, kaip rodo pasaulinė istorinė praktika, kiekvienas partizaninis judėjimas yra unikalus, savitas ir jokie standartai negalioja. Dažnai jis iškart būna kariuomenės tipo, vėliau pereinamas į mažų partizaninių grupių kovą, tačiau be paramos, tiekimo išsenka ir baigiasi, pereinamas į labiau rafinuotas taikaus, negincluoto pasipriešinimo formas (kaip Lietuvos LLKS, Ukrainos OUN-UPA atvejais). Lenkijoje AK sėkmingai praėjo pirmąsias dvi stadijas, o trečioje, nesėkmingai pasibaigus Varšuvos sukilimui, visuotinio sukilimo plano buvo atsisakyta ir pralaimėta. Sovietinis partizaninis judėjimas visada išliko I-II etape kaip mažų kovinių grupių bei kariuomenės tipo partizaninis judėjimas. Če-

čėnijos pirmojo karo metu II etapas labai sėkmingai perėjo į III etapą, atnešdamas pergalę, o antrojo karo metu II etapas perėjo į I-ąjį, nusilpo ir pralaimėjo. Kiekvienoje šalyje šie judėjimai turėjo tik jiems būdingų vystymosi, struktūrinių, taktinių - kovinių ir daugybę kitų ypatumų.

Antrasis tipas (arba pagalbinis) - pačios valstybės sukurtas partizaninis judėjimas kaip kariuomenei pagalbinis kariavimo būdas esant dalinei šalies teritorijos okupacijai, toliau tebesitęsiant karo veiksmams tarp abiejų kariaujančių pusių, kuriuose pagrindinį vaidmenį prieš uždėtos teritorijos išvadavime atlieka reguliarioji kariuomenė. Valstybinės valdymo sistemos, jos karinių ir spec. tarnybų struktūrų jis organizuojamas tam, kad prieš užnugaryje vykdytų pagalbinės reguliariajai kariuomenės uždėtis, kurių svarbiausios, pirmajės, yra šios: sprogdinti, ardyti, griauti prieš magistralines komunikacijas, visomis priemonėmis trikdyti prieš kariuomenės tiekimą, papildymą „gyvosios jėgos“ rezervaais, karine technika, amunicija, sprogdinti karinius (ginklų, amunicijos, degalų, maisto) sandėlius, vykdyti taktinę ir strateginę žvalgybą, užpuldinėti smulkias prieš grupes, ardyti ryšio piemones. Antraeilės uždėtys yra kova su okupaciniu režimu, jo sudėtine dalimi - kolaboracine sistema, siekiant sukelti kuo didesnę prieš užnugario destrukciją, suardyti jo valdymą ir kontrolę, vykdyti aktyvią politinę agitaciją - propagandą. Šiuo atveju partizaninis judėjimas, o tiksliau, žvalgybinės - diversinės formuotės, vykdo spec. tarnybų bei su karine vadovybe sudėrintus veiksmus, tuo padėdamos (sustiprindamos, suteikdamos karinį pranašumą) savo kariuomenei bei pastoviai silpnindamos prieš kariuomenę. Šiems uždaviniams įgyvendinti iš užnugario partizanų formuotėms yra vykdomas tiekimas ginklais, sprogmenimis, amunicija, atsiunčiami karinės aviacijos pagalba karinio- žvalgybinio-diversinio darbo specialistai, vadovaujantys kadrai, vykdomas tiesioginis vadovavimas iš užnugaryje ir vietoje

sukurtų štabų. Tokio partizaninio judėjimo prieš užnugaryje, tebevykstant kariniams veiksams fronte tarp abiejų kariaujančiųjų valstybių reguliariųjų kariuomenių, tipiškiausias pavyzdys yra sovietinis partizaninis judėjimas, ypač Rusijoje, Baltarusijoje, Ukrainoje, kuriose naudojo ir mobilizacijos principą savo eilėms papildyti. Didelė dalis grupių būdavo specialios paskirties: žvalgybinės, žvalgybinės - diversinės, diversinės, dažnai jos veikdavo ir bendros paskirties formuočių (brigadų, padalinių, būrių) sudėtyje. Kai kurie partizanų būriai (padaliniai), neturėdami specialaus paruošimo, vykdė bendro pobūdžio kovines užduotis, pagrindiniu taikiniu pasirinkdami okupacinį režimą, jo administracinį aparatą bei jį saugančias iš vietinių gyventojų (kolaborantų) sudarytas sukarintas formuotes, užpildinėjo mažas prieš kareivių grupes. Pagalbinis partizaninio judėjimo tipas visada yra atviros formos, tačiau, pralaimėjus kariuomenei, jis gali virsti pagrindinio tipo, visiškai savarankišku partizaniniu judėjimu, vieninteliu kariavimo būdu, kuris gali būti atviros arba uždaros formos.

Kaip matome, pagrindiniai skirtumai tarp šių dviejų partizaninių judėjimų taktiniame lygmenyje yra tai, jog I tipo partizaninis judėjimas, veikiantis kaip pagrindinė karinė jėga, kovoja su okupaciniu režimu, jo iš vietinių gyventojų sukurta sudėtine šios sistemos dalimi - kolaboracine sistema, okupaciniu represiniu aparatu, iš vietinių samdinių (kolaborantų) suformuotomis sukarintomis struktūromis bei vidaus kariuomenės padaliniais. Tuo tarpu partizaninis judėjimas kaip pagalbinė karinė jėga pirmiausia vykdo kariuomenės ir spec. tarnybų užduotis, ardydamas, griaudamas svarbiausias prieš komunikacijas bei sutrikdydamas jo kariuomenės tiekimą bei aprūpinimą, vykdo karinę žvalgybą, o pirmaeiliai pagrindinio tipo partizaninio judėjimo uždaviniai jiems yra antraeiliai. Pagrindinio tipo partizaninis judėjimas, atvirkščiai, niekada nevykdo pagalbinių kariuomenei uždavinių,

nes ši jau nebeegzistuoja. Vis tik, kaip jau buvo minėta, ir pagalbinio tipo partizaninio judėjimo bendrosios paskirties būriai, padaliniai, neturintys specialaus paruošimo kadru, dažnai naudojo pagrindinio tipo taktiką, pirmoje vietoje iškeldami kovą prieš okupacinį režimą, kolaboracinę sistemą, užpuldinėdami iš kolaborantų suformuotas sukarintas struktūras, mažas priešo kareivių grupes.

Reikėtų paminėti, kad tokiam partizaninės kovos tipui, kaip pagalbiniam kariuomenei, tarpukario metu buvo ruošiami Lietuvos šaulių sąjungos nariai. Jie turėjo priešo užnugaryje, jiems nurodytoje, gerai žinomoje teritorijoje, vykdyti žvalgybą, diversijas, išpuolius, naikinti štabus, ryšio priemones, gadinti komunikacijas, sprogdinti priešo kariuomenės amunicijos, ginklų, degalų sandėlius, visomis priemonėmis trikdyti kariuomenės tiekimą, kelti priešo paniką. Be šaulių, partizanų būrius (grupes) būtų sudarę ir specialiai paruoštų karių grupės, paliktos priešo užnugaryje ar perėjusios fronto liniją. Jos turėjo vykdyti Lietuvos kariuomenės štabų įsakymus, o atliekant jiems iškeltas kovines užduotis būrių (grupių) vadai turėjo visišką savarankiškumą, taktinę laisvę. Partizanai galėjo naudoti ir savo, ir priešo ginkluotę, būti apsirengę lietuviškomis, priešo kariškoms uniformomis ar civiliai.

Pagalbinis partizaninio judėjimo tipas yra tik sudėtinė to karo dalis (o ne atskiras karas), padedantis savo šalies reguliariajai kariuomenei įgyti pranašumą ir sekinantis, silpninantis priešo kariuomenę, jos užnugaryje ardant pagrindines tiekimo ir aprūpinimo komunikacijas, sėjant paniką ir t.t.

Lietuvos partizaninis judėjimas priskiriamas prie pagrindinio tipo uždaros formos - partizaniniame kare paties sunkiausio ir nepalankiausio varianto ir yra jau kaip atskiras išsivadavimo karas.

Partizaninis pasipriešinimas visada yra silpnesnės kariuonės pusės kovos būdas, kuris ir apsprendžia jo naudojamą taktiką. Partizaninio judėjimo I tipui, kaip pagrindiniam ir savarankiškam kovos būdui išsivadavimo kare, taktikos esmė yra visomis priemonėmis - ir karinėmis, ir baudžiamosiomis, ir politine agitacija-propaganda - kovoti, griauti, ardyti svetimos valstybės sukurtą okupacinį režimą, jo sudėtinę dalį - vietinę kolaboracinę sistemą, šį režimą saugančias bei ginančias prieš represines struktūras, saugumo bei vidaus reikalų žinybas, jų karines bei iš vietinių samdinių (kolaborantų) sukurtas sukarintas, jiems pavaldžias, formuotes, visada išvengiant atviros kovos su prieš reguliariąja kariuomene. Prieš ją, kaip to siekia okupacinė karinė valdžia, partizanai atvirų, frontalių kovų visada stengiasi išvengti - tai per didelę karinių jėgų kiekybinę (skaičiumi) ir kokybinę (ginkluotės) disproporcija prieš naudai, kuri vestų partizanų formuotes tik į visišką pralaimėjimą, pražūtį. Tokiais atvejais, siekdami išsisukti nuo atviros kovos, partizanai naudodavo judrią, manevrinę, priešui labai nepatogią išsisklaidymo taktiką, o kariuomenė, nesutikdama pozicinio pasipriešinimo, prarasdavo galimybę sutelktais, koncentruotais smūgiais jiems smūgiuoti, t. y., „mojuodavo tartum kūju, norėdama užmušti musę“, nepasiekdama savo karinio tikslo.

Pagrindinio tipo partizaniniame kare pergalė dažniausiai pasiekama ne sukilėlių kariuomenės sukūrimu, visuotiniu sukilimu bei okupacinės kariuomenės sutriuškinimu, jos kariniu pralaimėjimu (ginkluota pergalė). Atvirkščiai, dažniausiai tai pasiekama mažais, tačiau priešui labai skausmingais, skrupulingai apskaičiuotais, tiksliais, kasdieniniais taktiniais laimėjimais, demoralizuojančiais okupantų kariuomenę, keliančiais okupacinės valdžios baimę ir paniką. Nors okupacinės kariuomenės nuostoliai yra akivaizdūs, bet pagrindinės laimėjimo priežastys, esant pastoviam okupacinio režimo žlugdymui, destruktijai, jo

bejėgiškumui, nesugebėjimui įvesti okupuoto krašto valdymo, kontrolės, pasinaudoti jos ekonominiais - ūkiniais resursais, įvykdyti politinius - ekonominius pertvarkymus integruojant ją į šalies okupantės politinę-ūkinę sistemą, yra galų gale priimtas politinis sprendimas išvesti okupacinę kariuomenę.

Jis priimamas tik valstybei - agresorei galutinai įsitikinus tolimesnės okupacijos neperspektyvumu ir patirtais didžiuliais politiniais-ekonominiais-finansiniais (tuo pačiu ir kariniais) nuostoliais. Antra pergalės pusė - partizaninio judėjimo išorinės politinės dalies - jos politinių atstovų aktyvios ir sėkmingos veiklos užsienyje dėka pasiekti aukšti rezultatai: užsienio valstybių politinė, finansinė, materialinė, psichologinė-moralinė parama, politinis-ekonominis spaudimas ir sankcijos valstybei-okupantei, okupacijos klausimo iškėlimas ir svarstymas tarptautiniame lygyje.

Reziumė partizaninio judėjimo klasifikaciją galima išdėstyti tokia tvarka:

Partizaniniai judėjimai išskiriami į dvi skirtingas kategorijas:

I kategorija - partizaninis nacionalinio išsivadavimo judėjimas;

II kategorija - pilietinio karo partizaninis judėjimas.

I kategorija - partizaninis nacionalinio išsivadavimo judėjimas - skirstomas į du tipus, kurių pirmasis yra **pagrindinis**, o antrasis - **pagalbinis**.

A) **Pagrindinis tipas arba partizaninis judėjimas kaip vienintelė, savarankiška ir pagrindinė karinė jėga.**

Jis yra dviejų formų:

1) **atviros formos;**

2) uždaros (išoriškai izoliuotos) formos.

Jis sudarytas iš dviejų sudėtinių dalių:

1) vidinės karinės-politinės;

2) išorinės politinės (egzilinė vyriausybė, delegatūros ir kt.).

Esant palankioms sąlygoms, partizaninis judėjimas kaip pagrindinis kariavimo būdas praeina tris stadijas (etapus):

1) mažų kovinių grupių partizaninį judėjimą;

2) kariuomenės tipo partizaninį judėjimą;

3) sukilėlių kariuomenę ir visuotinį sukilimą prieš okupuotoje šalyje.

Vistik partizaninio judėjimo vystymasis negali būti standartinis, išpraustas į tam tikrus rėmus, galimi jo įvairiausi variantai.

B) Pagalbinis tipas arba partizaninis judėjimas kaip pagalbinis kariuomenei kariavimo būdas. Jis visada yra atviros formos, būna profesionaliai organizuotas ir geriausiai aprūpintas.

II kategorija - pilietinio karo partizaninis judėjimas. Jis gali turėti tokias pat formas, sudėtines dalis bei praeiti tokius pat etapus, kaip ir pagrindinis partizaninio nacionalinio išsivadavimo judėjimo tipas.

Tokia yra trumpa partizaninio judėjimo klasifikacija, padedanti lengviau suprasti bei paaiškinti jos kovinės taktikos, naudotų kovos metodų bendrumus ir skirtumus, strateginius tikslus.

Robertas Patamsis. PARTIZANINIŲ JUDĖJIMŲ KLASIFIKACIJA.

Išleido ir spausdino S.Jokužio leidykla-spaustuė
Nemuno g. 139, LT-93262 Klaipėda
www.spaustuve.lt

